

YLEISEN, TEHOSTETUN JA ERITYISEN TUEN JÄRJESTÄMINEN
SEKÄ RIITTÄVYYS HELSINGIN PERUSKOULUISSA

2014

Sisällysluettelo

1 ARVIOINNIN TAUSTATIEDOT	3
1.1 Arvioinnin tavoite ja laajuus.....	3
1.2 Arvioinnin kohde ja taustatiedot	3
1.3 Arviointikysymykset ja -kriteerit	3
1.4 Arvioinnin aineistot ja menetelmät	4
2 HAVAINNOT	4
2.1 Yleistä	4
2.2 Erityisopetuksen järjestämisvelvollisuus	5
2.3 Toimintamuodot	6
2.3.1 Yleinen tuki	6
2.3.2 Tehostettu tuki	7
2.3.3 Erityinen tuki	9
2.4 Pidennetty oppivelvollisuus	13
2.5 Oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tuki Helsingin opetusvirastossa.....	14
2.6 Erityisopettajat ja kelpoisuus Helsingin opetusvirastossa	23
2.7 Erityisen tuen päätökset opetusvirastossa	25
3 JOHTOPÄÄTÖKSET	27
4 TOIMENPIDE-ESITYS JA LISÄTIEDOT	28
LÄHTEET	28
LIITTEET	29

1 ARVIOINNIN TAUSTATIEDOT

1.1 Arvioinnin tavoite ja laajuus

Arvioinnissa selvitetään perusopetuksen oppilaan tuen järjestämistä ja riittävyyttä. Tarkoituksena on arvioida perusopetuslain uudistuksen tavoitetta, ja tuoda esille onko tavoite toteutunut. Arvioidaan miten oppilaan saama tuki on muuttunut perusopetuslain uudistuksen myötä. Arvioinnin kohteena on oppilaan saama yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Lisäksi arvioidaan onko erityisen tuen tarve kasvanut erityisen tuen päätöksien määrällä mitattuna ja miten myönteisten ja kielteisten päätösten määrä on kehittynyt viime vuosina. Selvitetään myös erityisopettajien pätevyyttä laadukkaan erityisopetuksen varmistamiseksi.

1.2 Arvioinnin kohde ja taustatiedot

Kaupungin strategiaohjelman 2013 - 2016 mukaan lapsia ja nuoria tuetaan oppimisessa ja osallisuuden kokemisessa, ja erityistä tukea annetaan sitä tarvitseville. Erityisen tuen tavoitteena on auttaa oppilaan oppimista ja integroitumista yhteiskuntaan ja vähentää nuoren syrjäytymisriskiä. Erityisen tuen inhimilliset ja taloudelliset vaikutukset voivat olla merkittäviä.

Perusopetuslaki (628/1998) muuttui koulunkäynnin ja oppimisen tukeen liittyvien pykäliden osalta vuoden 2011 alusta lukien. Muutoksen tavoitteena oli parantaa oppimisen tukea jo varhaisessa vaiheessa ja suunnitelmallisesti. Oppilaan tuki muuttui kolmiportaiseksi tueksi siten, että tuki voi olla yleistä, tehostettua tai erityistä riippuen tuen tarpeesta. Jos tuen tarve on tilapäistä ja lievä, tuen tasoksi riittää yleinen tuki. Kun tuen tarve on säännöllistä ja jatkuvaluonteista, tukea annetaan tehostetun tuen piirissä. Tehostetussa tuessa tukitoimia annetaan määrällisesti ja laadullisesti enemmän kuin yleisessä tuessa. Kun tehostettu tuki ei riitä, annetaan oppilaalle erityistä tukea. Erityisessä tuessa oppilaalle voidaan antaa erityisopetusta kokoaikaisesti oppilaan tarvitsemassa oppiaineessa sekä mahdollisesti muita tukitoimia.

1.3 Arviointikysymykset ja -kriteerit

Arvioinnin pääkysymyksenä on,

1. Miten oppilaan saama tuki on muuttunut ja onko se parantunut perusopetuslain uudistuksen myötä?

Tarkentavina kysymyksinä esitetään:

2. Ovatko erityistä tukea hakeneet saaneet myönteisen erityisen tuen päätöksen?

3. Onko opettajaresursseja ja kelpoisia erityisopettajia riittävästi saatavilla?

Arviointikriteerinä käytetään ensimmäisessä kysymyksessä rehtoreiden tulkin-
taa sekä opetusviraston asiantuntijoiden näkemystä siitä, miten uudistus on
muuttanut oppilaan saamaa tukea ja onko menty tavoiteltuun eli parempaan
suuntaan. Kysymykseen vastataan lisäksi tarkentavien kysymysten 2 ja 3
avulla.

Toista kysymystä arvioidaan selvittämällä myönteisten ja kielteisten erityisen
tuen päätösten määrä. Lisäksi kysytään rehtoreiden mielipidettä siitä, onko
erityisen tuen kielteiset päätökset perusteltu hyvin. Tarkastellaan myös aikai-
sempien vuosien päätöksiä ja kerrotaan onko tilanne parantunut.

Kolmatta kysymystä arvioidaan tilastojen ja rehtoreiden antamien vastausten
avulla. Selvitetään, miten tilanne on mahdollisesti muuttunut ja onko tilanne
parantunut.

1.4 Arvioinnin aineistot ja menetelmät

Arvioinnissa perehdytään uudistettuun perusopetuslakiin (PoL 642/2010), oh-
jeisiin, selvityksiin sekä tutkimuksiin ja muuhun teemaan liittyvään kirjalliseen
materiaaliin. Lisäksi tehdään kysely rehtoreille sekä haastattelu opetusviras-
ton asiantuntijoille ja tuodaan esille heidän näkemys oppilaan tuen muutok-
sesta. Aiheeseen perehdyttiin myös osallistumalla erityisopettajien koulutusti-
laisuuksiin opetusvirastossa.

Rehtoreille tehtyyn sähköiseen kyselyyn vastasi 85 henkilöä. Kysely lähetettiin
kaikille suomenkielisten peruskoulujen rehtoreille joita oli 119, joten vastaus-
prosentti oli 71.

Arvioinnin kuluessa haastateltiin opetusvirastossa perusopetuksen opetus-
päällikköä ja erityisopetuksen suunnittelijaa.

2 HAVAINNOT

2.1 Yleistä

Perusopetuslain (628/1998, 2 §) mukaan perusopetuksen yleisenä tavoitteena
on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyisyyteen yh-
teiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässään tarpeellisia tietoja ja
taitoja. Edelleen opetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteis-
kunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin ke-
hittää itseään elämänsä aikana.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan erityisen tuen ta-
voitteena on antaa kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tukea niin, että oppi-
las voi suorittaa oppivelvollisuutensa ja saa pohjan myös opintojen jatkamisel-

le peruskoulun jälkeen. Edelleen tuen tarkoituksena on vahvistaa oppilaan itsetuntoa ja opiskelumotivaatiota sekä kannustaa ottamaan vastuuta opiskelustaan.¹

2.2 Erityisopetuksen järjestämisvelvollisuus

Erityisopetuksen järjestämisestä on säädetty perustusopetuslaissa (21.8.1998/628) ja -asetuksessa (20.11.1998/852) sekä perusopetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja tuntijaosta annetussa asetuksessa (422/2012). Perusopetuslakia on muutettu (642/2010) vuonna 2010 oppilaan saaman tukimuotojen osalta. Uudistettu laki tuli voimaan vuoden 2011 alusta lukien. Lisäksi Opetushallitus on perusopetuslain 14 §:n nojalla antanut määräykset perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista 2004 ja niiden muutoksista ja täydennyksistä 2010.

Perusopetuslain 16 §:ssä on säännökset yleisen tuen piiriin kuuluvien tukiope-
tuksen ja osa-aikaisen erityisopetuksen järjestämisestä. Oppilaalla on oikeus saada tukiope-
tusta, jos hän on jäänyt tilapäisesti jälkeen opinnoissaan tai tarvitsee muuten lyhytaikaista tukea ja oppilaalla on oikeus saada osa-aikaista erityisopetusta muun opetuksen ohessa, jos hänellä on vaikeuksia oppimisessaan tai koulunkäynnissään.

Tehostetun tuen järjestämisvelvollisuus perustuu perusopetuslain 16 a §:ään, jonka mukaan oppilaalle on annettava tehostettua tukea oppimissuunnitelman mukaisesti, jos tämä tarvitsee opiskelussaan säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja. Tehostettu tuki voi säännöksen mukaan muodostua ainakin edellä mainituista tukiope-
tuksesta ja erityisopetuksesta sekä 31 ja 31 a §:ssä mainituista tulkitsemis- ja avustajapalveluista sekä oppilashuollosta.

Erityisen tuen antamisesta on perusopetuslain 17 §:n mukaan tehtävä päätös, jossa määrätään oppilaan pääsääntöinen opetusryhmä, mahdolliset tulkitsemis- ja avustajapalvelut sekä mahdollinen poikkeava opetuksen järjestäminen. Päätöstä varten oppilaasta on tehtävä pedagoginen selvitys. Lisäksi 17 a § velvoittaa opetuksen järjestäjää laatimaan oppilaalle henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman. Erityinen tuki koostuu 17 §:n mukaan erityisopetuksesta ja muista perusopetuksen tukimuodoista.

Erityisopetus rahoitetaan pääasiassa opetuksen järjestäjän toimintamenoilla ja valtion myöntämällä valtionosuuksilla.² Perusopetuslain 43 §:n mukaan perusopetusta varten myönnetään valtionosuutta siten kuin kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetussa laissa (1704/2009) on säädetty.

¹ Opetushallitus (2011), s. 15

² Valtiontalouden tarkastusvirasto (2013), s. 23

Lisäksi pidennettyyn oppivelvollisuuteen perustuvaan opetukseen myönnetään lisärahoitusta siten kuin laissa opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (29.12.2009/1705) on säädetty.

Erityisen tuen piiriin kuuluvan erityisopetuksen ryhmäkoosta on säädetty perusopetusasetuksessa. Perusopetusasetuksen 2 §:n mukaan erityistä tukea saavien opetusryhmässä saa olla lähtökohtaisesti enintään kymmenen oppilasta. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden opetusryhmässä puolestaan saa olla 2 §:n mukaan enintään kahdeksan oppilasta ja vaikeimmin kehitysvammaisista koostuvassa ryhmässä enintään kuusi oppilasta.

Erityisopettajien kelpoisuusehdoista on säädetty asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (14.12.1998/986). Yleisen tuen piirissä annettava osa-aikainen erityisopetus ja erityisen tuen piirissä annettava erityisopetus edellyttävät 8 §:n mukaan muun muassa erityisopettajan opintoja tai koulutusta.

Erityinen tuki on opetussuunnitelman perusteiden mukaan tarkoitettu niille oppilaille, joiden kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyvät tavoitteet eivät muiden tukitoimien avulla toteudu.³ Erityisen tuen tarve voi johtua vammasta, sairaudesta tai toimintavajavuudesta. Tuen piiriin kuuluvat myös psyykkistä tai sosiaalista tukea tarvitsevat sekä ne, joilla on kehityksessään oppimiseen liittyviä riskitekijöitä.⁴

2.3 Toimintamuodot

Kolmiportainen malli

Perusopetuslain mukaan opetukseen osallistuvalla on työpäivinä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä (PoL 30 §). Tämä tarkoittaa, että esiopetuksessa lapsella on oikeus saada varhaista ja ennaltaehkäisevää kasvun ja oppimisen sekä perusopetuksessa oppimisen ja koulunkäynnin tukea. Tuen on oltava laadultaan ja määrältään lapsen kehitystason sekä yksilöllisten tarpeiden mukaista. Tuki on määritelty asteittain muutuvaksi, mitä kuvataan yleisen, tehostetun (PoL 16a§) ja erityisen (PoL 17§) tuen kolmiportaisella mallilla.

2.3.1 Yleinen tuki

Yleisen tuen tasoon kuuluvat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan tukiopeus, osa-aikainen erityisopetus, oppimissuunnitelmat sekä avustajan käyttö.⁵

³ Opetushallitus (2011), s. 15

⁴ Opetushallitus (2004), s. 28

⁵ Opetushallitus (2011), s. 12–13

Tukiopetus on opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuslain 16 §:ssä tarkoitettua tilapäistä tai lyhytaikaista tukea, jota oppilaalla on oikeus saada. Tukiopetusta on tarkoitus tarjota heti oppimisvaikeuksien ilmettyä, jotta oppilas ei jäisi opinnoissaan pysyvästi jälkeen. Tuen tarpeen arviointi ja aloitteen tekeminen tukiopetuksen järjestämisestä on ensisijaisesti opettajan vastuulla.⁶

Tukiopetuksen määrää ei ole laissa säännelty, vaan sitä tulee opetussuunnitelman perusteiden mukaan tarjota oppilaan yksilöllisen tarpeen mukaan. Opetusta voidaan antaa joko oppituntien aikana tai niiden ulkopuolella tavallisen opetusryhmän yhteydessä, omassa pienryhmässä tai yksilöllisesti. Tarvittaessa tukiopetusta voidaan järjestää myös tehostetun ja erityisen tuen aikana.⁷

Osa-aikaista erityisopetusta tulee perusopetuslain 16 §:n mukaan järjestää muun opetuksen ohessa, jos oppilaalla on vaikeuksia oppimisessaan tai koulunkäynnissään. Osa-aikaisen erityisopetuksen tarkoituksena on vahvistaa oppimiseen tarvittavia perustaitoja ja parantaa siten oppilaan oppimisedellytyksiä ja ehkäistä oppimiseen liittyvien ongelmien kasvua.⁸

Osa-aikaista opetusta voidaan järjestää samanaikaisopetuksessa, pienryhmässä tai yksilöllisesti. Erityisopetuksen järjestäminen edellyttää opetussuunnitelman perusteiden mukaan riittävästi erityispedagogista osaamista.⁹

Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan¹⁰ osa-aikaista erityisopetusta tukijärjestelmänä tulisi muokata siten, että riittävän varhaisella puuttumisella saataisiin vähennettyä tarvetta erityiseen tukeen ja oppimäärien yksilöllistämisiin perusopetuksen viimeisillä luokilla. Varhaisella puuttumisella valtiontalouden tarkastusvirasto tarkoittaa sitä, että tukea tarjotaan lapsen varhaisvuosina tai mahdollisimman nopeasti ongelmien ilmaannuttua.

2.3.2 Tehostettu tuki

Oppilaalle, joka tarvitsee oppimisessaan tai koulunkäynnissään säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tukimuotoja, on annettava tehostettua tukea hänelle tehdyn oppimissuunnitelman mukaisesti (PoL 16a§). Tehostetun tuen aloittaminen, järjestäminen ja tarvittaessa oppilaan siirtyminen takaisin yleisen tuen piiriin käsitellään *pedagogiseen arvioon* perustuen moniammatillisesti oppilashuoltoryhmässä. Pedagogisen arvion ja oppimissuunnitelman sisällöistä on olemassa määräykset esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman pe-

⁶ Opetushallitus (2011), s. 24–25

⁷ Opetushallitus (2011), s. 24–25

⁸ Opetushallitus (2011), s. 25–26

⁹ Opetushallitus (2011), s. 25–26

¹⁰ Valtiontalouden tarkastusvirasto (8/2013) s. 87

rusteissa. Opetushallitus on julkaissut asiakirjamallit opetuksen järjestäjien käyttöön.¹¹

Lapsen oppimista ja koulunkäyntiä tulee seurata ja arvioida säännöllisesti tehostetun tuen aikana. Mikäli oppilaan tilanteessa tapahtuu muutoksia, oppimissuunnitelmia tarkistetaan vastaamaan oppilaan tuen tarvetta. Tehostettua tukea varten tehtävä oppimissuunnitelma perustuu pedagogisessa arviossa tuotettuun tietoon. Oppimissuunnitelma voidaan laatia tarvittaessa jo yleisen tuen vaiheessa.¹²

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan tehostettua tukea varten tehtävän pedagogisen arvion laatii opettaja tai opettajat yhdessä. Tarvittaessa käytetään myös muita asiantuntijoita, kun kyse on oppilaan hyvinvointiin ja kokonaiskehitykseen liittyvistä ongelmista. Pedagogisen arvion laatimisessa tehdään yhteistyötä oppilaan ja tämän huoltajan kanssa sekä hyödynnetään mahdollisesti aiemmin laadittuja oppimis- ja kuntoutussuunnitelmia.¹³ Pedagogisessa arviossa kuvataan

- oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tilanne kokonaisuutena
- oppilaan saama yleinen tuki ja arvio sen vaikutuksista
- oppilaan oppimisvalmiudet sekä oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyvät erityistarpeet
- arvio siitä, millaisilla pedagogisilla, oppimisympäristöön liittyvillä, oppilashuollollisilla tai muilla tukijärjestelyillä oppilasta tulisi tukea¹⁴

Perusopetuslain 16 a §:n mukaan tehostettu tuki perustuu oppimissuunnitelmaan, joka tulee laatia yhteistyössä oppilaan ja tämän huoltajan kanssa. Opetushallituksen antamamassa määräyksessä oppimissuunnitelmalla tarkoitetaan pedagogiseen arvioon perustuvaa suunnitelmaa oppilaan opiskelun etenemisestä, tarvittavista opetusjärjestelyistä sekä oppilaan tarvitsemasta tuesta.¹⁵ Oppimissuunnitelman tulee määräyksen mukaan sisältää seuraavat tiedot:

- oppilaan oppimisvalmiudet sekä oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyvät erityistarpeet
- oppilaan oppimiseen, työskentely- ja vuorovaikutustaitoihin sekä koulunkäyntiin liittyvät tavoitteet
- opiskelun erityiset painoalueet eri oppiaineissa
- pedagogiset ratkaisut, kuten joustavat ryhmittelyt, samanaikaisopetus, opetusmenetelmät, opiskelustrategiat, työskentelytavat,

¹¹ www.oph.fi

¹² <http://www.lukimat.fi/lukimat-oppimisen-arviointi/tietopalvelu/taustaa/kolmiportainen-tuen-malli>

¹³ Opetushallitus (2011), s. 14

¹⁴ Opetushallitus (2011), s. 14

¹⁵ Opetushallitus (2011), s. 18

kommunikointitavat, erityiset apuvälineet, oppimateriaalit ja muu tuki

- fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön liittyvät, oppilashuollolliset, ohjaukselliset tai muut ratkaisut
- moniammatillisen yhteistyön kuvaus ja eri toimijoiden vastuualueet
- yhteistyön toteuttaminen oppilaan ja huoltajan kanssa, huoltajan tarjoama tuki
- edistymisen seuranta ja arviointi, oppilaan mahdollisuus osoittaa osaamisensa eri tavoin, arviointitavat ja ajankohdat sekä oppilaan itsearviointi
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet¹⁶

2.3.3 Erityinen tuki

Pedagoginen selvitys:

Erityistä tukea annetaan niille lapsille, joiden kasvun, kehityksen tai oppimisen tavoitteiden saavuttaminen ei toteudu riittävästi muilla tukitoimilla. Ennen erityistä tukea koskevan päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on hankittava oppilaan opetuksesta vastaavilta selvitys oppilaan oppimisen etenemisestä, moniammatillisena oppilashuollon yhteistyönä, esimerkiksi oppilashuoltoryhmässä, tehty selvitys oppilaan saamasta tehostetusta tuesta ja oppilaan kokonaistilanteesta. Selvitysten perusteella opetuksen järjestäjä tekee arvion oppilaan erityisen tuen tarpeesta. Näiden kahden selvityksen ja niiden pohjalta laaditun arvion muodostamaa kokonaisuutta kutsutaan *pedagogiseksi selvitykseksi*. Tätä pedagogista selvitystä täydennetään tarvittaessa esimerkiksi psykologisella tai lääketieteellisellä asiantuntijalausunnolla tai vastaavalla sosiaalisella selvityksellä (PoL 17§). Mikäli lapsi tarvitsee erityistä tukea, hänelle tehdään erityisen tuen päätös hallintolain (434/2003) mukaisesti (valituskelpoinen) ja laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Suunnitelma tehdään yhteistyössä huoltajien kanssa ja se tarkistetaan vastaamaan oppilaan tarpeita aina tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran lukuvuodessa (PoL 17a§).

Erityisen tuen antamiseksi tehtävä kirjallinen päätös tarkistetaan ainakin toisen vuosiluokan jälkeen sekä ennen seitsemännelle vuosiluokalle siirtymistä (PoL 17§). Erityisen tuen tarpeellisuus tulee kuitenkin tarkistaa aina lapsen tuen tarpeen muuttuessa. Tarkistamista varten tehdään uusi pedagoginen selvitys, jonka perusteella erityistä tukea jatketaan tai se lopetetaan. Mikäli tarpeen todetaan jatkuvan, erityisen tuen jatkamisesta tehdään päätös. Mikäli katsotaan, että oppilas ei enää tarvitse erityistä tukea, tuen lopettamisesta tehdään päätös ja lapsi siirtyy saamaan tehostettua tukea. Kolmiportaisen tuen dokumentointiprosessi on kuvatta alla (ks. taulukko). Taulukon mukaan oppilas voi siirtyä suoraan yleisestä tuesta erityiseen tukeen mutta erityisestä

¹⁶ Opetushallitus (2011), s. 19

tuesta siirrytään aina ensin tehostettuun tukeen ja vasta sitten yleisen tuen piiriin.

YLEINEN TUKI		TEHOSTETTU TUKI		ERITYINEN TUKI
				
	Pedagoginen arvio.		Pedagoginen selvitys. <i>Erityisen tu- en päätös.</i>	
				
(Oppimissuunnitelma)		Oppimissuunnitelma		HOJKS

Taulukko 1. Kolmiportaisen tuen dokumentointiprosessi.

Lähde: www.lukimat.fi

Avustaja- ja muut tukipalvelut:

Tulkitsemis- ja avustajapalveluista sekä muista tukipalveluista määrätään perusopetuslain 17 §:n mukaan erityisen tuen antamista koskevassa päätöksessä. Kyseisiä tukipalveluja on 31 §:n mukaan tarjottava oppilaalle maksutta siten kuin opetukseen osallistuminen edellyttää. Oppilaalle on Opetushallituksen määräyksen mukaan taattava oppimisen ja koulunkäynnin perusedellytykset sekä esteetön oppimisympäristö. Oppilaan tarve palveluille voi johtua esimerkiksi kommunikointivaikeuksista. Palvelujen määrä ja laatu määritellään yksilöllisesti.¹⁷

Oppimäärän yksilöllistäminen:

Jos oppilas ei tehostetun tai erityisen tuen tukitoimista huolimatta saavuta yleisen oppimäärän mukaisia tavoitteita edes välttävästi, voidaan harkita oppiaineen tai -aineiden yksilöllistämistä.¹⁸

Yksilöllistämisen yhteydessä oppilaalle laaditaan henkilökohtaiset tavoitteet ja keskeiset sisällöt niihin oppiaineisiin, joissa hänellä on yksilölliset oppimäärät. Nämä kirjataan oppilaan henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevaan

¹⁷ Opetushallitus (2011), s. 39

¹⁸ <http://www.hel.fi/www/ojev/fi/palvelut>

suunnitelmaan (HOJKS). Yksilöllistäminen on erityistä tukea, joka pohjautuu pedagogiseen selvitykseen ja psykologin lausuntoon.¹⁹

Oppimäärien yksilöllistämiset Helsingissä sijaitsevilla oppilaitoksissa, jotka ovat Helsingin kaupungin omistamia vuosina 2009-2013

(Tiedonkeruutapa muuttui vuonna 2011, joten 2009-2010 käytetty luokittelu eroaa 2011-2013 käytetystä luokittelusta).

Erityisopetukseen siirretyt/erityistä tukea saaneet peruskoulun vuosiluokkien 1-9 ja lisäopetuksen oppilaat

	2009	2010	2011	2012	2013
Kaikki oppilaat yhteensä	36549	36256	36014	36225	36785
Opetus järjestetty yleisen oppimäärän mukaan / Kaikki oppimäärät opetetaan yleisen oppimäärän mukaan	2767	2991	3028	3018	3016
Osa oppimäärästä yksilöllistetty	457	470			
Kaikki oppimäärät yksilöllistetty	628	578			
Oppimäärästä 1 on yksilöllistetty			183	161	185
Oppimäärästä 2-3 on yksilöllistetty			131	128	114
Oppimäärästä vähintään 4 on yksilöllistetty			577	526	448
Opiskelee toiminta-alueittain			109	92	89
Yhteensä	1085	1048	1000	907	836

(Lähde: Tilastokeskus)

Taulukko 2. Oppimäärien yksilöllistämiset.

Taulukon 2 mukaan oppimäärien yksilöllistämiset (ja opiskelu toiminta-alueittain²⁰ vuodesta 2011 alkaen) ovat jonkin verran vähentyneet viime vuosien aikana. Erityisopetuksen ensisijaisena tavoitteena on tukea oppilaan kasvua ja opiskelua niin, että yleisen oppimäärän mukaiset tavoitteet saavutetaan eikä yksilöllistämistä tarvitse tehdä. Yksilöllistämisen väheneminen on siis tästä näkökulmasta erityisopetuksen tavoitteen mukaista ja voi kertoa laadukkaasta ja tuloksellisesta erityisopetuksesta.

2.3.4 Tukimuotojen hyödyntäminen

Opetushallituksen mukaan opetuksen järjestäjä voi hyödyntää kaikkia tukimuotoja eri tuen vaiheissa (taulukko alla). Poikkeuksena tästä on kokoaikainen erityisopetus, jota ei vielä tarjota yleisen ja tehostetun tuen vaiheessa, vaan vasta erityisen tuen vaiheessa. Lisäksi oppiaineen oppimäärän voi yksilöllistää vasta erityisen tuen päätöksen jälkeen.

	YLEINEN TUKI	TEHOSTETTU TUKI	ERITYINEN TUKI
Eriyttäminen	x	x	x
Oppilaanohjaus	x	x	x
Oppilashuollon tuki	x	x	x
Tukiopetus	x	x	x
Osa-aikainen erityisopetus	x	x	x
Apuvälineet yms.	x	x	x

¹⁹ <http://www.hel.fi/www/ojev/fi/palvelut>

²⁰ Vaikeimmin kehitysvammaisten oppilaiden opetus voidaan järjestää oppiainejaon sijasta toiminta-alueittain. Opetussuunnitelmaan kuuluvat toiminta-alueet ovat motoriset taidot, kieli ja kommunikaatio, sosiaaliset taidot, päivittäisten toimintojen taidot ja kognitiiviset taidot. (Lähde: Peda-net).

Avustajapalvelut	x	x	x
Ohjaus- ja tukipalvelut	x	x	x
Kokoaikainen erityisopetus			x

Taulukko 3. Tukien hyödyntäminen.

Lähde: Opetushallitus.

Eriyttäminen on opetussuunnitelman perusteiden mukaan ensisijainen keino ottaa huomioon oppilaiden erilaisuus ja yksilölliset tarpeet kaikessa opetuksessa. Eriyttämistoimet voivat liittyä muun muassa opetuksen sisältöön, käytettävissä oleviin opetusmateriaaleihin ja -menetelmiin, työtapoihin, koulu- ja kotitehtävien määrään ja käytettävissä olevaan aikaan.²¹ Eriyttäminen voi olla oppimateriaalin selkeyttämistä ja selkokielistämistä, tehtävien karsimista, vaihtoehtoisten tehtävien ja kokeiden suorittamismahdollisuuksia.²²

Perusopetuslain 30 §:n nojalla annettava *oppilaanohjaus* määritellään opetussuunnitelman perusteissa koko perusopetuksen ajan kestäväksi opettajien ja oppilaanohjaajan antamaksi tueksi ja ohjaukseksi. Ohjaus voi olla sekä yksilöllistä että luokkamuotoista. Ohjauksen tavoitteena on muun muassa vahvistaa oppilaan opiskelutaitoja ja -valmiuksia sekä kehittää valmiuksia tehdä opintoja koskevia päätöksiä.²³ Yleisen tuen piirissä toteutettava ohjaus liittyy kaikkiin opetustilanteisiin, oppiaineisiin ja arviointipalautteeseen ja sen tehtävänä on oppimisvaikeuksien ennaltaehkäisy. Ohjauksen tarve ja riittävyys arvioidaan ennen tehostetun tuen ja erityisen tuen aloittamista ja sitä koskevat tavoitteet ja toimenpiteet kirjataan oppilasta varten laadittavaan suunnitelmaan. Tehostetun tuen aikaisessa ohjauksessa kiinnitetään huomiota ilmenneisiin tuen tarpeisiin ja vahvistetaan oppilaan opiskelumotivaatiota. Erityisen tuen aikana jatketaan aiempia toimenpiteitä sekä tuodaan esille oppilaalle soveltuvat jatko-opintomahdollisuudet.²⁴

Oppilashuollolla tarkoitetaan perusopetuslain 31 a §:ssä oppilaan oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä. Siihen kuuluvat 31 a §:n mukaan opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä kouluterveydenhuolto ja koulunkäynnin tukeminen. Oppilashuollon tavoitteena on opetussuunnitelman perusteiden mukaan muun muassa ehkäistä, tunnistaa, lieventää ja poistaa kasvun ja oppimisen esteitä, oppimisvaikeuksia ja muita ongelmia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Oppilashuolto voi olla sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea.²⁵

Opetushallituksen mukaan *tukiopetusta* annetaan osana yleistä tukea, kun sille ilmenee tarve esimerkiksi poissaolojen tai tilapäisten koulunkäynnin tai oppimisen vaikeuksien johdosta. Annetun tukiopetuksen riittävyys ja tarve jat-

²¹ Opetushallitus (2011), s. 9

²² <http://www.kotu oulu.fi/projektit/hokes/docs/matskut/Yleinen%20tehostettu%20ja%20erityinen.pdf>

²³ Opetushallitus (2004), s. 258; Opetushallitus (2011), s. 35–36

²⁴ Opetushallitus (2011), s. 36–37

²⁵ Opetushallitus (2011), s. 43–44

kossa arvioidaan ennen tehostetun ja erityisen tuen aloittamista ja sitä koskevat tavoitteet kirjataan oppilasta varten laadittavaan suunnitelmaan. Tukiopetuksella vastataan myös tehostetun ja erityisen tuen aikana esimerkiksi pois-saoloista johtuviin tilapäisiin tuen tarpeisiin.²⁶

Yleisen tuen aikana annettavan *osa-aikaisen erityisopetuksen* tarkoituksena on Opetushallituksen mukaan vahvistaa oppimiseen tarvittavia perustaitoja. Opetuksen merkitys kasvaa siirryttäessä tehostetun tuen piiriin ja sitä voidaan antaa myös erityisen tuen aikana. Annetun osa-aikaisen erityisopetuksen riittävyys ja tarve jatkossa arvioidaan ennen tehostetun ja erityisen tuen aloittamista ja sitä koskevat tavoitteet kirjataan oppilasta varten laadittaviin suunnitelmiin.²⁷

Perusopetuslain 31 §:n mukaan oppilaalle on annettava opetukseen osallistumisen edellyttämät erityiset *apuvälineet*. Oppilaan tarvitsemat apuvälineet on myös määriteltävä tehostettua ja erityistä tukea varten laadittavissa suunnitelmissa.²⁸

Avustajapalvelut ovat Opetushallituksen mukaan oppilaan tukemista oppimiseen, koulunkäyntiin ja oppimista tukevaan kuntoutukseen liittyvien tehtävien suorittamisessa ja ohjausta koulun päivittäisissä tilanteissa. Avustaja voi toimia myös tulkitsemisapuna. Avustajapalveluita voidaan antaa yksittäiselle oppilaalle tai koko opetusryhmälle ja ne voivat olla osa- tai kokoaikaisia. Avustajapalvelut voivat olla Opetushallituksen mukaan ainoa tukimuoto yleisen tuen aikana ja niiden avulla saatetaan ehkäistä kokonaan tehostetun tai erityisen tuen tarve. Annettujen palvelujen riittävyys ja tarve jatkossa arvioidaan ennen tehostetun tuen antamista ja tarvittavat palvelut kirjataan oppimissuunnitelmaan. Tehostetun tuen aikana avustajapalveluiden tarve saattaa myös kasvaa. Annettujen palveluiden riittävyys arvioidaan myös ennen erityisen tuen antamista ja tulevat palvelut on määriteltävä erityisen tuen päätöksessä sekä oppilaan henkilökohtaisessa suunnitelmassa. Opetushallituksen mukaan oppilaalla on usein tarve yksilöllisesti kohdennetuille tukipalveluille erityisen tuen aikana.²⁹

Kokoaikainen erityisopetus on keskeinen osa erityistä tukea ja sitä annetaan oppilaalle laaditun henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelman mukaisesti.³⁰ Erityisopetus voidaan järjestää perusopetuslain 17 §:n mukaan muun opetuksen yhteydessä, kokonaan tai osittain erityisluokalla tai muussa soveltuvassa paikassa.

2.4 Pidennetty oppivelvollisuus

²⁶ Opetushallitus (2011), s. 24–25

²⁷ Opetushallitus (2011), s. 25–26

²⁸ Opetushallitus (2011), s. 18–19; 21–22

²⁹ Opetushallitus (2011), s. 37–38

³⁰ Opetushallitus (2011), s. 27

Perusopetuslain 25 §:n mukaan pidennetty oppivelvollisuus alkaa vuotta aiemmin kuin normaalisti ja kestää 11 vuotta, jos perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei ole mahdollista suorittaa yhdeksässä vuodessa sairaudesta tai vammaisuudesta johtuen. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan tulee osallistua 26 §:n nojalla oppivelvollisuuden alkamisvuonna esiopetukseen, joka voi kestää 9 §:n mukaan yhden tai kaksi vuotta.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvat vaikeasti vammaiset lapset. Heitä ovat muun muassa näkö- ja kuulovammaiset sekä muutoin ruumiillisesti tai henkisesti vaikeasti vammaiset tai kehityksessään viivästyneet lapset. Myös vaikea sairaus voi olla syynä pidennettyyn oppivelvollisuuteen.³¹

Kaikki näkö- tai kuulovammaiset, esimerkiksi kuulokojetta käyttävät eivät automaattisesti kuulu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, vaan päätöstä tulee harkita opetussuunnitelman perusteiden mukaisen määritelmän pohjalta.

2.5 Oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tuki Helsingin opetusvirastossa

Opetusvirasto on kuvannut oppimisen ja koulunkäynnin kolmiportaisen tukijärjestelmän alla olevan kuvan "Vihreä niitty" avulla. Ulkoisella reunalla on yleinen tuki ja se on tarvittaessa kaikkien oppilaiden tukimuoto. Yleisen tuen piiriin voi kuulua esimerkiksi osa-aikainen erityisopetus, ohjaus tai muut pedagogiset ratkaisut. Yleisen tuen piirissä oppilaalle laaditaan kirjallinen oppimissuunnitelma. Jos yleinen tuki ei riitä, oppilas siirtyy tehostetun tuen piiriin. Tehostetussa tuessa oppilaalle laaditaan pedagoginen arvio. Tehostetussa tuessa oppilaan saama tuki on yksilöllisempää ja jatkuvampaa kuin yleisessä tuessa. Tehostettu tuki voi olla esimerkiksi eriyttämistä tai joustavien opetusryhmien käyttöä. Jos tehostettu tuki ei riitä, oppilas siirtyy erityisen tuen piiriin. Erityisen tuen piirissä oppilaalle laaditaan pedagoginen selvitys ja tehdään HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Erityisen tuen muotoja voi olla esimerkiksi kokoaikainen erityisopetus tai avustajapalvelut. Erityisen tuen antamisesta tehdään aina erityisen tuen päätös.

³¹ Opetushallitus /pidennetty_oppivelvollisuus/ketka_kuuluvat_pidennetyn_oppivelvollisuuden_piiriin?

Kuva 1. Opetusviraston laatima oppilaan tukimalli ns. "vihreä niitty".

Lähde: Opetusvirasto.

Opetusviraston haastattelun mukaan³² perusopetuslain muutos, joka tuli voimaan vuonna 2011 ja koski oppilaan ja koulunkäynnin tukea toi mukanaan monia hyviä asioita. Uudessa laissa on se hyvä ajatus ja tavoite että tuen tarve tulee havaita jo varhaisessa vaiheessa. Opetusviraston mukaan painopistettä tulee siirtää nykyistä voimakkaammin varhaiselle puolelle. Erityistä tukea tulisi antaa tarvittaessa jo esiopetuksen puolella. Alkuopetukseen tulisi saada lisää joustavuutta. Nykyään toiminta on hyvin vuosiluokkasidonnaista. Lapsen tulisi voida opiskella omaan tahtiin esimerkiksi kolme vuotta jäämättä kuitenkaan luokalle. Hyvä vaihtoehto voisi olla myös jos esi- ja alkuopetus olisivat yhdessä, eikä tarvitsisi erikseen miettiä onko oppilas esi- vai alkuopetuksessa. Tarpeen olisi myös pohtia voisiko koulun aloittamisajankohtia olla kaksi kertaa vuodessa.

Opetusviraston haastattelun mukaan hyvää on myös se, että tuen ja oppilaiden erilaisuus huomataan ja huomioidaan tavallisessa oppimisympäristössä. Ennen laki lähti oppilaan arvioinnissa lääketieteellisistä lähtökohdista ja painotettiin psykologin ja psykiatrin näkemyksiä tutkimustilanteissa. Nykyään oppilaan arvioinnissa painotetaan enemmän pedagogisia näkemyksiä ja moniammatillisen ryhmän³³ havaintoja lapsen tavallisessa kouluympäristössä. Nykyään arvio tapahtuu tarkoituksenmukaisemmassa kontekstissa kuin ennen.

³² Kyllönen Marjo, Andersson Tom, opetusvirasto, 30.9.2014

³³ Moniammatillinen ryhmä tarkoittaa oppilashuoltoryhmää johon kuuluu opettaja, rehtori, kuraattori ja/tai psykologi ja kouluterveydenhoitaja.

Opetusviraston haastattelun mukaan lapsia ja nuoria ei ole tarpeen leimata eikä lokeroita. Tarjolla olevaa tukea on haluttu kuvata ns. vihreä niitty -mallin avulla (kuva yllä). Vihreä niitty kuvastaa sitä että oppilaat voivat liukua tuen eri portailla eli kuvainnollisella niityllä tarvittavan tuen mukaisesti. Oppilasta ei pitäisi asettaa tietylle portaalille vaan oppilaan tulee saada eri-ikäisenä tai eri aineiden kohdalla erilaista tukea. Oppilas voi saada monenlaista tukea yhtä aikaa ja kukin voi oppia omaa tahtiaan saaden eri vaiheissa enemmän tai vähemmän tukea oppimisessaan.

Opetusviraston haastattelun mukaan koulun pitäisi huomioida paremmin erilaisten oppijoiden tarpeet. Nykyään voidaan ajatella, että kaikki poikkeava toiminta on tukemista. Pitäisi olla tavallista, että on erilaisia oppijoita. Pitäisi kiinnittää enemmän huomiota sille, miten oppimisympäristö järjestellään ja minkälaisia työtapoja ja välineitä käytetään. Oppimisympäristön pitäisi tukea sitä, että erilaisuuden sietokyky kasvaisi. Pitäisi olla myös enemmän ymmärrystä jos esimerkiksi oppilas on levoton. Pitäisi etsiä ja selvittää syytä, miksi oppilas on rauhaton. Pitäisi olla mahdollista muuttaa toimintarytmiä, jos se on joidenkin oppilaiden kohdalla tarpeen. Usein kysytään onko lapsi koulukypsä, mutta pitäisi kysyä, onko koulu lapsikypsä.

Opetusviraston mukaan lakiuudistus toi mukanaan systemaattisuuden. Prosessit ovat selkiytyneet uudistuksen myötä. Oppilaiden asioita käsitellään systemaattisemmin, mikä tarkoittaa muun muassa oppilaiden yhdenvertaista kohtelua. Nykyisin kaikissa kouluissa on sama ohjeistus, säännöt ja käytännöt. Kun oppilaan tilannetta arvioidaan ja hänelle laaditaan esimerkiksi kirjallinen oppimissuunnitelma, jota myös seurataan, se parantaa hänen saamaansa tukea. Suunnitelmat ja asiakirjat ovat nykyään laadultaan parempia, koska tehtävä on lakisääteinen. Pedagogiset asiakirjat ovat tuoneet mukanaan läpinäkyvyyttä ja asioiden dokumentointia, joka on vahvistanut sekä oppilaan että opettajan oikeusturvaa. Dokumentointi parantaa oppilaan jatko-opinnoissa saamaa apua. Tieto siirtyy kirjallisessa muodossa paremmin eteenpäin, kun oppilas siirtyy esimerkiksi jatko-opintojen pariin.

Rehtoreille tehdyn kyselyn mukaan lapsen, vanhempien ja opettajien sitoutuminen annettavaan tukeen on parantunut uudistuksen myötä. Kirjallisiin, allekirjoituksin vahvistettuihin asiapapereihin suhtaudutaan nykyään vakavammin. Laki on velvoittanut paneutumaan ja miettimään oppilaan saamaa tukea ja tuen tarvetta. Aikaisemmin tuen piiriin pääseminen saattoi olla luokanopettajan tai erityisopettajan aktiivisuudesta kiinni. Uudistus on selkeyttänyt rakenteita ja tuen hakeminen ja antaminen on järjestelmällisempää. Järjestelmällisyys on lisännyt osaltaan oppilaiden tasa-arvoisuutta sekä tuen tasalaatuisuutta. Rehtoreille tehdyssä kyselyssä enemmistön mielestä kolmiportainen tuki –malli on toimiva ja erityisoppilaan saama tuki on parantunut perusopetuslain uudistuksen myötä (taulukko alla).

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	52	61,18%					
2.	Ei	22	25,88%					
3.	En osaa sanoa	11	12,94%					
	Yhteensä	85	100%					

Taulukko 4. Kolmiportainen tuki -mallin toimivuus: Onko erityisoppilaan saama tuki (yleinen, tehostettu, erityinen tuki) mielestäsi parantunut perusopetuslain uudistuksen myötä?

Rehtoreille tehdyn kyselyn sekä opetusviraston asiantuntijoiden mukaan lakiuudistus ja pedagogiset asiakirjat ovat tuoneet mukanaan myös haittapuolia. Oppimissuunnitelma, henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (hojks) sekä pedagoginen arvio ja pedagoginen selvitys ovat tuoneet mukanaan opettajien, rehtoreiden ja hallinnon työmäärän lisääntymisen. Rehtoreille tehdyssä kyselyssä tuli esille, että opettajien, rehtoreiden sekä hallinnon työmäärä on uudistuksen myötä lisääntynyt huomattavasti. Byrokraatiatyö on lisääntynyt ja se on viime kädessä pois oppilaalle annettavasta opetuksesta ja tuesta. Rehtoreille tehdyssä kyselyssä tuli esille että oppilaan tuen resurssit kouluissa eivät ole kasvaneet vaikka työmäärä on lisääntynyt. Resurssien vähäisyys rajoittaa tuen määrää ja tuen riittävyys jatkossa huolestaa monia rehtoreita. Asiakirjojen täyttäminen on aikaa vievää eikä siihen ole osoitettu työaikaa. Useissa kouluissa koettiin, että henkilökuntaa on liian vähän, jotta riittävä tuki erityisen tuen oppilaalle pystyttäisiin tarjoamaan. Resurssien puutteen vaarana voi olla, että osa opettajista pelkää työmäärää ja siksi ei ajattele oppilaan parasta. Rehtoreille tehdyssä kyselyssä suurin osa vastaajista katsoi ettei opettajaresursseja ole riittävästi saatavilla oppilaiden tukemiseen (taulukko alla).

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	11	12,94%					
2.	Useimmiten	32	37,65%					
3.	Ei	40	47,06%					
4.	En osaa sanoa	2	2,35%					
	Yhteensä	85	100%					

Taulukko 5. Onko opettajaresursseja ja kelpoisia erityisopettajia riittävästi saatavilla?

Integraatio-oppilaiden³⁴ määrä luokassa huolestutti muutamia rehtoreita. Vastauksissa esitettiin, että olisiko tarpeen säätää yläraja erityisen tuen oppilaista per luokka. Vaihtoehtona ehdotettiin myös sitä, että tuen eri vaiheen tulisi tulla selkeä resurssimäärä lisää henkilökuntaa per oppilas.

³⁴ Integraatio-oppilaalla tarkoitetaan erityisopetuksessa olevien oppilaiden integroimista normaaliopetukseen jollain oppilaan tasolle sopivilla opitunneilla.

Kehitettävänä asiana rehtorit näkivät kaavakkeiden, esimerkiksi oppimissuunnitelma- ja HOJKS –kaavakkeen, tiivistämisen. Nykyisissä lomakkeissa on päällekkäisyyttä. Lomaketta tulisi yksinkertaistaa laajempien otsikoiden alle eli eri asioita tulisi yhdistää lomakkeessa. Lomakkeet ovat opettajalle työläitä täyttää etenkin, jos samassa luokassa on paljon tuen saajia. Lomakkeiden osalta toivottiin myös, että ne olisivat samat jo esikoulussa.

Opetusviraston mukaan laki painottaa lapsen ja huoltajan kuulemista. On hyvä, että tehtäessä erityisen tuen päätöstä ja ratkaisua, sitä nykyään käydään yhdessä vanhempien ja oppilaan kanssa läpi. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä nostetaan ja kirjataan papereihin esille. Erityisen tuen hakemuksessa oppilas voi itse omalla käsialallaan kirjoittaa hakemukseen omaa näkemystään tukiasiaan. Oppilaan näkemys tuodaan nykyään selkeämmin esille. Päätöksen erityisestä tuesta tekee opetuspäällikkö.

Erityisen tuen päätöstä tehtäessä lähtökohta on, että osapuolet ovat päätöksestä yhtä mieltä. Opetusviraston mukaan näin hyvin usein on. Yleensä huoltajat ymmärtävät tuen tarpeen. Jos toinen vanhemmista kuitenkin vastustaa erityisen tuen päätöstä, nykyisin mukaan päätös voidaan tästä huolimatta tehdä. Opetusviraston mukaan usein kuitenkin käy niin, että kun päätös on tehty niin molemmat vanhemmat sen lopulta ymmärtävät ja hyväksyvät. Päätöksestä on mahdollista valittaa aluehallintovirastoon jos huoltaja ei ole päätökseen tyytyväinen.

Rehtorit nostivat kyselyn vastauksissa esille kuntoutuksen tärkeyden. Kuntoutus tulee saada vastaajien mielestä osaksi tukijärjestelmää, koska tuki ei riitä kuin lievissä tapauksissa. Ilman kuntoutusta oppilas selviää tukimuotojen avulla koulunkäynnistä, mutta ei enää elämästä opintojen jälkeen. Erään vastaajan mukaan: "Kuntoutuksen tai terapian tarpeeseen tulisi vastata tai lopulta ongelmat ovat syllissä koulun jälkeen".

Varhainen tuki:

Rehtoreiden enemmistön (38 prosenttia) mielestä varhainen tuki toteutuu nykyään osittain paremmin kuin ennen lakiuudistusta. Rehtoreista noin neljäsosa oli sitä mieltä, että varhainen tuki ei toteudu ja lähes saman verran vastasi että varhainen tuki toteutuu. Alla rehtorikyselyn tulos varhaisen tuen toteutumisesta.

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	20	23,81%					
2.	Osittain	32	38,10%					
3.	Ei	21	25,00%					
4.	En osaa sanoa	11	13,10%					

Yhteensä	84	100%
----------	----	------

Taulukko 6. Vuoden 2011 alussa voimaan tulleen perusopetuslain muutoksen yhtenä keskeisenä tavoitteena oli tuen varhainen antaminen (tuen varhentaminen peruskoulun ensimmäisille vuosiluokille). Toteutuuko mielestäsi varhainen tuki nykyään paremmin kuin ennen?

Rehtorikyselyssä tuli esille, että joidenkin vastaajien mielestä päiväkodin ja koulun yhteistyö ”ontuu todella pahasti”. Päiväkotia saattaa päästää kouluun lapsen, jonka kuuluisi mennä startille³⁵ tai jonka koulun aloitusta tulisi myöhentää. Varhainen tuki on erään vastaajan mielestä usein ”palon sammuttaminen”, ei ennaltaehkäisevää toimintaa. Esiopetuksesta saattaa siirtyä kouluun oppilaita, jotka eivät ole olleet tuen piirissä, vaikka olisivat olleet sen tarpeessa. Päiväkodeissa pitäisi reagoida herkemmin tuen tarpeeseen ja laatia pedagogisia arvioita. Varhaiskasvatuksessa (erityisesti esiopetuksessa) ei aina haluta tai uskalleta esittää oppilaalle erityistä tukea peruskouluun. Tällainen tilanne on hyvin haasteellinen.

Erään rehtorikyselyyn vastanneen mukaan ensimmäisen luokan tuen määräytyminen alkaa jo päiväkodissa. Kaikille tukea tarvitseville ei sitä myönnetä hyvistä ja perustelluista asiakirjoista huolimatta. Erään vastaajan mukaan, ensimmäisellä luokalla alkukuukaudet menevät hukkaan niillä lapsilla, joilla ei ole juurikaan mahdollisuuksia selvittää ensimmäisestä vuosiluokasta. Hakuprosessi pitää käynnistää uudelleen koulussa, mikä on aikaa vievää ja oppilaan kannalta epäedullista.

Erään rehtorikyselyyn vastanneen mukaan lähes kaikki koulutulokkaat aloittavat koulun ilman mitään tukea. Tuen tarve kartoitetaan vasta ensimmäisten kouluvuosien aikana, mikä monen kohdalla on liian myöhään. Tuen tarve tulisi selvittää jo päiväkodissa, esikoulussa tai neuvolassa. Tukitoimet tulee käynnistää jo varhaiskasvatuksen aikana. Tuen tarpeen tunnistamiseksi varhaiskasvatuksen henkilöstöä tulisi kouluttaa paremmin.

Erään rehtorikyselyyn vastanneen mukaan koulutulokkaan on todella vaikea saada erityisen tuen päätöstä. Päiväkodit eivät juurikaan lähetä lapsia pedagogisen selvityksen ja integraatihakemuksen kanssa kouluun, vaan korkeintaan ehdottavat tehostettua tukea ja sitäkin erittäin harvoin. Silloinkin, kun lapselle haetaan erityisen tuen päätöstä, ovat päiväkotien pedagogiset selvitykset liian kauniisti kirjoitettuja eikä erityistä tukea myönnetä.

Muutamit rehtorikyselyyn vastanneet arvioivat, että tieto oppilaan tuen tarpeesta ei siirry esiopetuksesta kouluun. Tästä syystä toivottiin enemmän yhteistyötä esiopetuksen ja alkuopetuksen välille. Eräessä vastauksessa parannusehdotuksena esitettiin, että esiopetuksessa tulisi olla samat tukimuodot ja lomakkeet kuin perusopetuksessa. Myös esiopetuksen liittämistä opetustoi-
meen ehdotettiin.

³⁵ Lapset, joiden koulunaloitusta on myöhennetty vuodella, opiskelevat pääsääntöisesti koulujen yhteydessä toimivilla starttiluokilla.

Rehtorikyselyn mukaan esikoulun ammattilaiset tunnistavat koulutulokkaan tuen tarpeen kyllä, mutta vanhemmat eivät läheskään aina ole samaa mieltä, vaan haluavat uuden alun tai uuden mahdollisuuden lapselleen ilman ”leimaamista”. Varhaisen tuen puute lisää ongelmia myöhemmin. Usein on myös niin, että resurssit eivät anna myöten kohdistaa tukea lieviin lukivaikeuksiin niin paljon kuin ennen 1-2 luokille, koska vaativia tehostetun ja erityisen tuen oppilaita on nyt enemmän. Useiden rehtoreiden mielestä tuen tarpeet huomataan, mutta samalla voi kysyä, että miten tuki annetaan ilman resursseja. Monet rehtorit toivoivat resurssointia varhaiseen tukeen. Toivottiin myös tiivistä yhteistyötä esiopetuksen ja oppilaan vanhempien kanssa.

Erään rehtorikyselyyn vastanneen mukaan tuki tulisi saada automaattisesti jo alkuopetuksessa opettajan näkemyksen perusteella. Erityistä tukea tulisi olla heti koulun alussa alkuseulonnan omaisesti ja yleiseen tukeen oppilas siirtyisi vasta kun on seulan läpäissyt ja opettaja näkee lapsen selviytyvän. On kaikille hankalampaa, kun kyydistä pudonnutta aletaan nostaa takaisin. Erään rehtorin mukaan käytännössä erityisen tuen oppilaaksi pääsee toisen luokan lopulla tai kolmannella luokalla, kun ensin pitää kokeilla yleistä tukea ja sitten tehostettua tukea, vaikka koulussa tiedettäisiin vallan hyvin, ettei se riitä.

Rehtorikyselyssä muutamat vastaajat toivat esille, että tukiopetukseen ei ole riittävästi rahaa. Ilman erilaisia hankerahoituksia tukiopetusta ei voitaisi järjestää. Erään kyselyyn vastanneen mielestä eriyttämisestä on tullut erittäin haastavaa, kun oppilaita on niin sanotusti joka lähtöön. Luokassa saattaa olla maahanmuuttajataustaisia lapsia miltei puolet, erityisen tuen integraatio-oppilaita 2-3, tehostetussa tuessa olevia lapsia 5-6 ja valmistavasta opetuksesta tulee oppilaita lisää tasaiseen tahtiin. Rehtorikyselyssä koulunkäyntiavustajia tai muita resursseja toivottiin lisää.

Erityistä tukea saaneet oppilaat tilastojen mukaan

Taulukosta 7 havaitaan, että erityistä tukea saaneiden oppilaiden lukumäärä on pysynyt suunnilleen samana vuodesta 2009 vuoteen 2013, joskin aikavälillä 2011–2013 lukumäärä näyttäisi hieman laskeneen tehostetun tuen muukaantulon myötä.³⁶ Taulukosta 9 havaitaan, että tehostettua tai erityistä tukea vuonna 2011 sai 14 prosenttia kaikista peruskoulun oppilaista. Vuosina 2012–2013 tehostettua tai erityistä tukea saaneiden määrä laski hieman alle 14 prosenttiin. Samoin kuin Helsingissä, myös valtakunnallisesti suuntaus on ollut samanlainen. Tehostettu tuki on lisääntynyt lakimuutoksen jälkeen vuodesta 2012 vuoteen 2013 ja erityinen tuki on hieman vähentynyt viime vuosina.

³⁶ Lukumäärät sisältävät myös esiopetuksen, lisäopetuksen ja erityiskoulujen oppilaat, jotta luvut olisivat kaikkien vuosien osalta keskenään vertailukelpoisia.

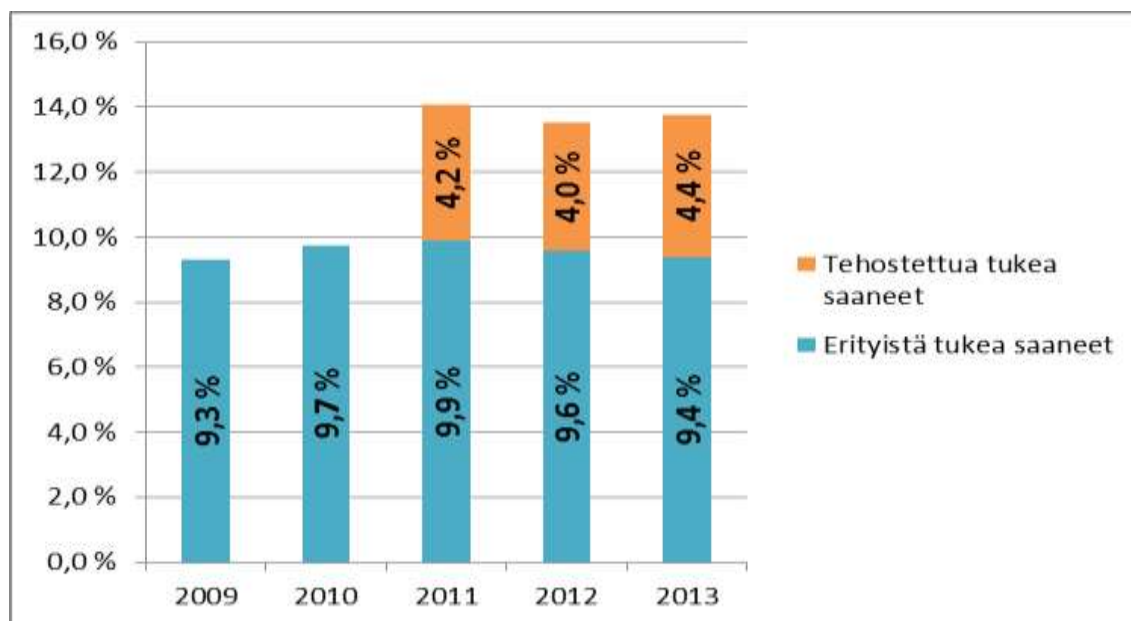

Kaupunkitarkastaja Tarja Palomäki

	2009	2010	2011	2012	2013
Tehostettua tukea saaneet	-	-	1929	1831	2051
Erityistä tukea saaneet	4332	4515	4553	4422	4394
Yhteensä	4332	4515	6482	6253	6445
Kaikki peruskoulun oppilaat	46509	46322	46064	46185	46807

Taulukko 7, tehostettua ja erityistä tukea saaneiden oppilaiden lukumäärät (Helsinki)

Lähde: Tilastokeskus.

Taulukko 8. Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden osuus (Helsinki).

Lähde: Tilastokeskus.

Taulukosta 9 havaitaan, että osa-aikaista erityisopetusta saaneiden määrä on pysynyt samalla tasolla viime vuodet.

	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014
Osa-aikaista erityisopetusta saaneet (osuus kaikista oppilaista)	11837 (25,5 %)	11252 (24,3 %)	11134 (24,2 %)	11618 (25,2 %)	

Taulukko 9. Osa-aikaista erityisopetusta saaneiden lukumäärä ja osuus kaikista peruskoulun oppilaista.

Lähde: Tilastokeskus ³⁷.

Taulukossa 10 on esitetty Helsingin kaikkien kahdeksan suurpiirin osalta alueella sijaitsevien perusasteen koulujen oppilaiden kokonaismäärä ja erityisoppilaiden määrä sekä näiden keskinäinen suhde³⁸. Lisäksi taulukossa on esitetty kunkin suurpiirin osuus kaikista erityisoppilaista. Eteläinen suurpiiri käsittää 11, läntinen 14, keskinen kymmenen, pohjoinen seitsemän, koillinen 18,

³⁷ Osa-aikaista erityisopetusta saaneet: kuinka moni 20.9. tilanteen oppilaista sai lukuvuoden aikana osa-aikaista erityisopetusta.

³⁸ Tilastointipäivä 20.9.2013, kaupungin ylläpitämät koulut

kaakkoinen kymmenen, itäinen 20 ja Östersundom yhden koulun. Taulukosta 10 nähdään, että erityisoppilaita on suhteellisesti eniten koillisen ja itäisen suurpiirin kouluissa ja vähiten eteläisen suurpiirin kouluissa. Erityisoppilaista yli puolet on joko koillisen tai itäisen suurpiirin kouluissa.

Suurpiiri	Oppilaiden määrä	Erityisoppilaiden määrä	Erityisoppilaiden osuus suurpiirin oppilaista	Suurpiirin osuus kaikista erityisoppilaista
Koillinen	7185	750	10,44 %	26,50 %
Itäinen	7685	784	10,20 %	27,70 %
Kaakkoinen	3525	322	9,13 %	11,38 %
Keskinen	3225	246	7,63 %	8,69 %
Läntinen	4732	350	7,40 %	12,37 %
Pohjoinen	3046	187	6,14 %	6,61 %
Östersundom	282	16	5,67 %	0,57 %
Eteläinen	3904	175	4,48 %	6,18 %

Taulukko 10. Erityisoppilaiden määrä ja suhteellinen osuus suurpiireittäin vuonna 2013.

Lähde: Opetusvirasto³⁹

Taulukossa 11 on esitetty, kuinka monen oppilaan osalta erityisen tuen piiriin kuuluva erityisopetus on järjestetty peruskouluissa kokonaan yleisopetuksen ryhmässä tai kokonaan erityisryhmässä vuosina 2011–2013. Erityisopetusta on taulukon 11 perusteella alettu järjestää aiempaa enemmän kokonaan yleisopetuksen ryhmässä. Toisaalta myös kokonaan erityisryhmässä järjestetyn erityisopetuksen osuus on hieman kasvanut.

	2011	2012	2013
Opetus kokonaan yleisopetuksen ryhmässä	1383 (30,4 %)	1471 (33,3 %)	1536 (35,0 %)
Opetus kokonaan erityisryhmässä muussa kuin erityiskoulussa	2104 (46,2 %)	1915 (43,3 %)	2086 (47,5 %)
Erityistä tukea saaneet yhteensä	4553	4422	4394

Taulukko 11. Erityisopetuksessa olleet oppilaat opetuksen toteutuspaikan mukaan.

Lähde: Tilastokeskus

Taulukossa 12 on esitetty tehostettua ja erityistä tukea saaneiden oppilaiden osuus kaikista vuosiluokan oppilaista. Taulukosta on nähtävissä että vuonna 2013 erityistä tukea annettiin eniten 9. vuosiluokan oppilaille (11,6 %). Toiseksi eniten erityistä tukea annettiin 8. vuosiluokan oppilaille (10,8 %). Vähiten erityistä tukea annettiin 1. vuosiluokan oppilaille (6,2 %). Toiseksi vähiten erityistä tukea annettiin 2. vuosiluokan oppilaille (8,2 %). Uudistetun perusopetuslain tavoitteena oli että varhainen tuki lisääntyisi. Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan perusopetuslain tavoitteena mainittu varhainen puuttuminen oppimisvaikeuksiin tarkoittaa tukea lapsen varhaisvuosina. Taulukosta voi havaita, että lapsen varhainen tuki ei ole lisääntynyt. Erityinen tuki

³⁹ Opetusvirasto (2013)

ei ole lisääntynyt ensimmäisillä vuosiluokilla verrattuna edellisiin vuosiin tai verrattuna ylempiin vuosiluokkiin. Erityinen tuki painottui vuonna 2013 ylempiin vuosiluokkiin.

Tehostettua tukea vuonna 2013 annettiin eniten 6. vuosiluokan oppilaille (5,7 %). Toiseksi eniten tehostettua tukea annettiin 5. vuosiluokan oppilaille (5,4 %). Vähiten tehostettua tukea annettiin 1. vuosiluokan oppilaille (2,0 %). Toiseksi vähiten tehostettua tukea annettiin 2. vuosiluokan oppilaille (3,9 %). Tehostettu tuki oli painottunut vuonna 2013 ala-asteen viimeisille luokille ja yläasteella viimeiselle vuosiluokalle. Kuten erityisessä tuessa myöskään tehostetussa tuessa ei ole nähtävissä lain tavoittelemaa siirtymää tuen varhaisempaan vaiheeseen.

	2011		2012		2013	
	Tehostettu tuki	Erityinen tuki	Tehostettu tuki	Erityinen tuki	Tehostettu tuki	Erityinen tuki
1. luokka	1,6 %	7,7 %	1,8 %	7,4 %	2,0 %	6,2 %
2. luokka	4,5 %	8,6 %	3,5 %	8,4 %	3,9 %	8,2 %
3. luokka	5,9 %	9,3 %	3,7 %	9,0 %	4,6 %	9,1 %
4. luokka	5,0 %	8,8 %	5,4 %	9,3 %	5,3 %	9,2 %
5. luokka	4,1 %	9,8 %	4,9 %	9,1 %	5,4 %	10,1 %
6. luokka	4,2 %	10,9 %	4,3 %	10,3 %	5,7 %	9,7 %
7. luokka	4,5 %	11,2 %	3,8 %	10,4 %	4,0 %	9,5 %
8. luokka	3,9 %	10,5 %	4,4 %	11,9 %	4,2 %	10,8 %
9. luokka	4,6 %	11,5 %	4,1 %	9,8 %	4,9 %	11,6 %

Taulukko 12. Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden osuus kaikista vuosiluokan oppilaista.

Lähde: Tilastokeskus

Taulukosta 13 on nähtävissä, että pojat ovat tarvinneet joko tehostettua tai erityistä tukea selvästi tyttöjä enemmän vuosina 2011–2013. Poikien osalta erityistä tukea saaneiden osuus kaikista pojista näyttäisi myös hieman laske-
neen.

	2011		2012		2013	
	Pojat yht.	Tytöt yht.	Pojat yht.	Tytöt yht.	Pojat yht.	Tytöt yht.
Tehostettu tuki	5,4 %	3,0 %	5,3 %	2,6 %	5,5 %	3,3 %
Erityinen tuki	13,9 %	5,5 %	13,4 %	5,5 %	13,1 %	5,5 %

Taulukko 13. Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden poikien ja tyttöjen osuus kaikista pojista ja tytöistä.

Lähde: Tilastokeskus.

2.6 Erityisopettajat ja kelpoisuus Helsingin opetusvirastossa

Taulukosta 14 on nähtävissä että erityisopetuksessa työskentelevien erityisopettajien ja erityisluokanopettajien kelpoisuus on lisääntynyt aikavälillä 2010–2013. Myös tuntiopettajien kelpoisuus erityisopetuksessa on lisääntynyt edellä

mainittuna ajankohtana. Erityisopettajien kelpoisuusehdot täyttyivät hyvin usein (93 prosenttisesti) kuten myös erityisluokanopettajien kelpoisuus (78 prosenttisesti). Tuntiopettajien kelpoisuus erityisopetuksessa täyttyi melko usein (63 prosenttisesti). Tuntiopettajina toimivien erityisluokanopettajien kelpoisuus täyttyi alle puolella (40 prosenttisesti).

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että luokanopettajien kelpoisuus täyttyi hyvin usein (89 prosenttisesti) mutta luokanopettajina työskentelevien tuntiopettajien kelpoisuus alle puolella (49 prosenttisesti). Aineenopettajien kelpoisuus täyttyi erittäin usein (99 prosenttisesti) ja myös aineenopettajina työskentelevien tuntiopettajien kelpoisuus hyvin usein (78 prosenttisesti).

Erityisopetuksessa työskentelevien kelpoisuus on parantunut viime vuosina. Tämä johtuu osittain siitä, että opetusvirasto on kaupunginhallituksen päätöksellä tukenut ja kouluttanut erityisluokanopettajiksi pätevöityviä henkilöitä. Pätevöitymiseen liittyi neljän kuukauden palkallinen harjoittelujakso. Kouluttautumisen ehtona oli kahden vuoden työvelvoite. Parhaimmillaan opetusvirastossa on ollut 15 opettajaa yhtä aikaa koulutuksessa.⁴⁰

Opetusviraston näkemyksen mukaan kokonaistilanne on hyvä tarkasteltaessa erityisopettajien pätevyyttä ja saatavuutta. Hakijoita on yleensä paljon, kun opettajien paikkoja on auki.⁴¹

Tilastointikuukausi:	12/2010	10/2011	10/2012	10/2013
	%	%	%	%
Erityisopetuksessa työskentelevien kelpoisuus:	74	74	77	81
Erityisopettajat	88	92	92	93
Tuntiopettajat erityisopetuksessa	36	43	52	63
Erityisluokanopettajat	74	74	73	78
Tuntiopettajat erityisopetuksessa	21	25	21	40
Luokanopetuksessa työskentelevien kelpoisuus:	86	82	82	82
Luokanopettajat	91	88	88	89
Tuntiopettajat luokanopetuksessa	46	44	39	49
Aineenopetuksen opettajien kelpoisuus yhteensä:	91	92	92	92
Aineenopettajat	98	96	97	99
Tuntiopettajat aineenopetuksessa	73	82	81	78
(Kelpoisuus luokanopetukseen, erityisopetukseen tai aineenopetukseen)				
(Tilastoinnissa mukana työssä olevat päätoimiset vakinaiset ja määräaikaiset henkilöt, ei pitkällä virkavapaalla olevat)				

Taulukko 14. Perusopetuslinjan kelpoisuustilasto.

Lähde: Opetusvirasto.

⁴⁰ Opetusvirasto, haastattelu 30.9.2014

⁴¹ Opetusvirasto, haastattelu 30.9.2014

Taulukosta 15 on nähtävissä määräaikaisten ja vakituisten erityisluokan opettajien ja erityisopettajien määrät sekä vakanssien lukumäärät. Vakanssit ovat vakituksia, määräaikaista tai avoimia. Erityislastentarhan opettaja (erit.lt opettaja) tarkoittaa, että opettajalla on erityislastentarhanopettajan kelpoisuus. On joitakin harjaantumisloukkia kehitysvammaisille, joissa kelpoisuusvaatimuksena ei ole opettajan kelpoisuutta, vaan kelpoisuusvaatimuksena on erityislastentarhanopettaja. Vuonna 2013 vakituisten henkilöiden määrä yhteensä on kasvanut ja määräaikaisten yhteensä vähentynyt edelliseen vuoteen verrattuna. Myös vakituksia vakansseja yhteensä oli vuonna 2013 enemmän ja määräaikaista vähemmän kuin edellisenä vuonna.

Henkilö- ja vakanssilukumäärät 12/2010, 12/2011, 12/2012, 12/2013												
Vuosi	2010			2011			2012			2013		
Nimike	Vakituis	Määräaikaist	Yht.	Vakituis	Määräaikaist	Yht.	Vakituis	Määräaikaist	Yht.	Vakituis	Määräaikaist	Yht.
Erit.lt opettaja	7	0	7	4	1	5	4	0	4	4	0	4
Erit. luok. opet	224	112	336	225	116	341	219	124	343	231	97	328
Erityisopettaja	137	46	183	138	34	172	139	32	171	145	38	183
Yhteensä	368	158	526	367	151	518	362	156	518	380	135	515
Vuosi	2010			2011			2012			2013		
Nimike	Vakituis	Määräai	Avoir	Vakituis	Määräai	Avoir	Vakituis	Määräai	Avoir	Vakituis	Määräai	Avoir
Erit.lt opettaja	7	0	0	7	0	0	7	0	0	7	0	0
Erit. luok. opet	239	72	28	237	71	32	239	73	28	245	66	32
Erityisopettaja	150	20	2	156	13	3	150	16	5	153	12	5
Yhteensä	396	92	30	400	84	35	396	89	33	518	405	37

Taulukko 15. Henkilö- ja vakanssilukumäärät 2010 - 2013.

Lähde: Opetusvirasto.

2.7 Erityisen tuen päätökset opetusvirastossa

Erityisen tuen päätösten lukumäärä on noussut vuosittain vuosina 2009 - 2013. Määräaikainen arviointi on lisännyt päätösten määrää. Määräaikainen arviointi perustuu uudistettuun perusopetuslakiin, joka tuli voimaan vuoden 2011 alusta alkaen. Perusopetuslain mukaan⁴² erityisen tuen antamiseksi opetuksen järjestäjän tulee tehdä kirjallinen päätös, jota tarkistetaan ainakin toisen vuosiluokan jälkeen sekä ennen seitsemännelle vuosiluokalle siirtymistä.

	2009	2010	2011	2012	2013
Erityisen tuen päätösten lkm	1147	1201	1750	2061	2351

Taulukko 16. Erityisen tuen päätökset opetusvirastossa 2009 - 2013.

Lähde: Opetusvirasto.

⁴² PoL §17.

Kielteiset erityisen tuen päätökset ovat vähentyneet vuosina 2012 – 2014. Opetusviraston mukaan koulut ovat oppineet hakemaan erityistä tukea vuosi vuodelta paremmin ja kielteisiä päätöksiä tehdään muun muassa tästä johtuen vähemmän. Opetusviraston mukaan kielteinen päätös tehdään, jos perusteet eivät ole riittävät erityiseen tukeen. Jos tehostettu tuki on riittävä, tällöin erityisen tuen päätöstä ei tarvitse eikä voida tehdä.⁴³

Kielteinen erityisen tuen päätös voidaan opetusviraston mukaan tehdä esimerkiksi silloin, kun oppilas tarvitsee tukiopetusta, enemmän aikaa tehtävien tekoon ja/tai työskentelyä pienessä ryhmässä laaja-alaisen erityisopettajan johdolla. Näissä tapauksissa erityinen tuki ei ole tarpeen koska tehostettu tuki on riittävä. Myös jos tukimuotona on esimerkiksi kasvatuskeskustelut oppilaan vanhempien kanssa ja/tai sopiminen pelisäännöistä, näissä tapauksissa ei tarvita erityisen tuen päätöstä, koska tuki voidaan antaa tehostetun tuen pii-
rissä.

Päätösisältö	2011	2012	2013	2014	Yhteensä
Yksilöllistäminen	45	12	0	0	57
Erityisen tuen muutos	110	56	12	36	214
Erityinen tuki	62	224	188	159	633
Yhteensä	217	292	200	195	904

Taulukko 17. Kielteiset erityisen tuen päätökset 2011 - 2014.

Lähde: Opetusvirasto.

Rehtoreille tehdyssä kyselyssä vastaajat katsoivat, että useimmiten kielteiset päätökset ovat hyvin perusteltuja. Suuri osa vastaajista oli toisaalta myös sitä mieltä, että kielteisiä erityisen tuen päätöksiä ei ole hyvin perusteltu (taulukko alla).

	Vastaus	Lukumäärä	Prosentti	20%	40%	60%	80%	100%
1.	Kyllä	7	8,54%					
2.	Useimmiten	35	42,68%					
3.	Ei	28	34,15%					
4.	En osaa sanoa	12	14,63%					
	Yhteensä	82	100%					

Taulukko 18. Ovatko kielteiset erityisen tuen päätökset mielestäsi hyvin perusteltuja?

⁴³ Opetusvirasto, haastattelu 30.9.2014

3 JOHTOPÄÄTÖKSET

Arvioinnin pääkysymyksenä oli, miten oppilaan saama tuki on muuttunut ja onko se parantunut perusopetuslain uudistuksen myötä. Arvioinnin perusteella oppilaiden tukeminen on parantunut, mutta resurssipula vaikeuttaa tuen toteutumista tarpeen mukaiseksi. Oppilaiden tukeminen ei myöskään ole tavoitteen mukaisesti siirtynyt kohti lapsen varhaisempia ikävuosia.

Perusopetuslain pykälät liittyen oppimisen ja koulunkäynnin tukeen muuttuivat vuoden 2011 alusta lukien. Tukijärjestelmä muuttui kolmiportaiseksi siten, että oppilaan saama tuki on yleistä, tehostettua tai erityistä. Tuki vahvistuu seuraavalle tasolle siirryttäessä. Lain muutoksen peruslähtökohtana oli mahdollistaa varhainen puuttuminen ennaltaehkäisevän moniammatillisen yhteistyön keinoin.

Keskeinen tavoite oli, että tukea saavalle oppilaalle laaditaan ns. pedagoginen asiakirja hänen saamastaan oppimisen ja koulunkäynnin tuesta. Yleisen tuen piirissä oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma ja erityisessä tuessa henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (hojks). Ennen kuin oppilas siirtyy tehostettuun tukeen hänelle laaditaan pedagoginen arvio ja ennen erityiseen tukeen siirtymistä pedagoginen selvitys. Arvioinnin perusteella kolmiportaisen mallin edellyttämät toimenpiteet ovat parantaneet oppilaan tuen suunnitelmallisuutta ja dokumentointia. Myös systemaattisuus, tavoitteellisuus, läpinäkyvyys ja oppilaiden tasa-arvoisuus on lisääntynyt.

Muutoksen hyvänä puolena nähdään kirjallisessa muodossa olevat suunnitelmat, koska näin tieto siirtyy paremmin eteenpäin eri osapuolille niin koulun sisällä kuin koulun ulkopuolellakin oppilaan vanhemmille, viranomaisille ja muille osapuolille. Kirjallinen muoto on myös parantanut osapuolien sitoutumista annettavaan tukeen. Oppilaan vanhempien ja oppilaan tunne kuulluksi tulemisesta on vahvistunut, koska heitä kuullaan prosessin aikana ja heidän näkemyksensä kirjataan näkyville asiakirjaan. Oppilaalle laadittu kirjallinen suunnitelma vahvistaa oppilaan ja opettajan oikeusturvaa, koska kirjallinen suunnitelma todentaa mitä on luvattu ja sovittu. Oppilaan saama tuki näiltä osin on parantunut perusopetuslain uudistuksen myötä.

Myös moniammatillinen yhteistyö on lisääntynyt lain uudistuksen myötä. Nykyään oppilaan tuen tarve arvioidaan eri ammattiryhmien välistä yhteistyötä hyödyntäen aikaisempaa kokonaisvaltaisemmin. Ennen nykyisen lainsäädännön uudistusta oppilaan ja tarvittavan tuen arviointi tehtiin usein erilaisissa tutkimustilanteissa ja lähinnä lääketieteellisistä lähtökohdista käsin. Nykyään oppilaan ja tuen arviointi sekä seuranta tapahtuu moniammatillisessa ryhmässä ja oppilasta arvioidaan painottaen pedagogisia lähtökohtia. Nykyään arviointi tapahtuu tarkoituksenmukaisessa kontekstissa eli kouluympäristössä. Näiltä osin oppilaan saama tuki on parantunut lain uudistuksen myötä.

Lakiuudistuksen lähtökohtana oli lapsen tukeminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Monet lisäongelmat jäivät kehittymättä, jos pulmaan tartutaan jo lapsen varhaisvuosina. Koska erityistä tukea annettiin eniten yläluokan oppilaille ja vähiten 1. vuosiluokan oppilaille vuosina 2011 – 2013 erityinen tuki ei ole siirtynyt kohti lapsen varhaisvuosia. Tehostettua tukea annetaan vähiten 1. ja 2. vuosiluokan oppilaille vuosina 2012 - 2013. Arvioinnin perusteella voidaan todeta, että tuen siirtyminen aiempaa varhaisempaan ikävuoteen ei ole toteutunut.

Arvioinnin toisena kysymyksenä oli, onko erityistä tukea hakeneet saaneet myönteisen erityisen tuen päätöksen. Arvioinnin perusteella erityistä tukea hakeneet saavat tarvittaessa myönteisen erityisen tuen päätöksen useimmiten. Kielteiset erityisen tuen päätökset ovat vähentyneet viime vuosien aikana. Kielteiset erityisen tuen päätökset ovat useimmiten hyvin perusteltuja. Kun kriteerit erityiseen tukeen ei riitä, ei erityisen tuen päätökselle ole tarvetta ja riittävä vaihtoehto on tehostettu tuki.

Arvioinnin kolmantena kysymyksenä oli, onko opettajaresursseja ja kelpoisia erityisopettajia riittävästi saatavilla. Arvioinnin tuloksena oli, että opettajien osaaminen on riittävällä tasolla opetettaessa yleistä, tehostettua tai erityistä tukea saavia lapsia ja nuoria. Erityisopettajien kelpoisuus on viime vuosina lisääntynyt. Myös luokanopettajien ja aineenopettajien kelpoisuus on lisääntynyt. Sen sijaan puutteena oli, että erityisopettajaresursseja ja muita tukiresursseja, kuten avustajia ei ole riittävästi saatavilla. Resurssien vähäisyys rajoittaa tuen määrää. Oppilaan tuen laatua on nostettu ja oppilaan saama tuki on parantunut, mutta resurssit eivät ole lisääntyneet työmäärän lisääntyessä.

4 TOIMENPIDE-ESITYS JA LISÄTIEDOT

Tarkastuslautakunnan 2. jaosto merkitsee muistion tiedoksi.

Arviointia koskevia lisätietoja antaa kaupunkitarkastaja Tarja Palomäki, puhelin 310 36479.

Tarja Palomäki

JAKELU Tarkastuslautakunnan 2. jaosto

LÄHTEET

Haastattelut:

Marjo Kyllönen, opetuspäällikkö ja Tom Andersson, suunnittelija, opetusvirasto 30.9.2014, haastattelu.

Muut lähteet:

<http://www.hel.fi/www/ohev/fi/palvelut>

<http://www.kotu oulu.fi/projektit/hokes/docs/matskut/Yleinen%20tehostettu%20ja%20erityinen.pdf>

<http://www.lukimat.fi/etusivu>

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/tietoa_tuen_jarjestamisesta/pidennetty_oppivelvollisuus/ke_tka_kuuluvat_pidennetyn_oppivelvollisuuden_piiriin?

<http://tilastokeskus.fi/til/erop/tau.html>

Opetushallitus. 2011. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010. Määräykset ja ohjeet 2011:20. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Opetushallitus. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Määräys 1–3/011/2004. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Opetusvirasto. 2013. Opettajatilastot lv 2012–2013 ja yhteenveto 2010–2013. Marja Pitkänen/eHevy lokakuu 2013.

<https://peda.net/>

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2013. Erityisopetus perusopetuksessa. Tuloksellisuustarkastuskertomus 8/2013. Dnro 068/54/2010. Helsinki: Edita Prima Oy.

LIITTEET

Liite 1. Arvioinnin toteuttamissuunnitelma

LIITE 1.

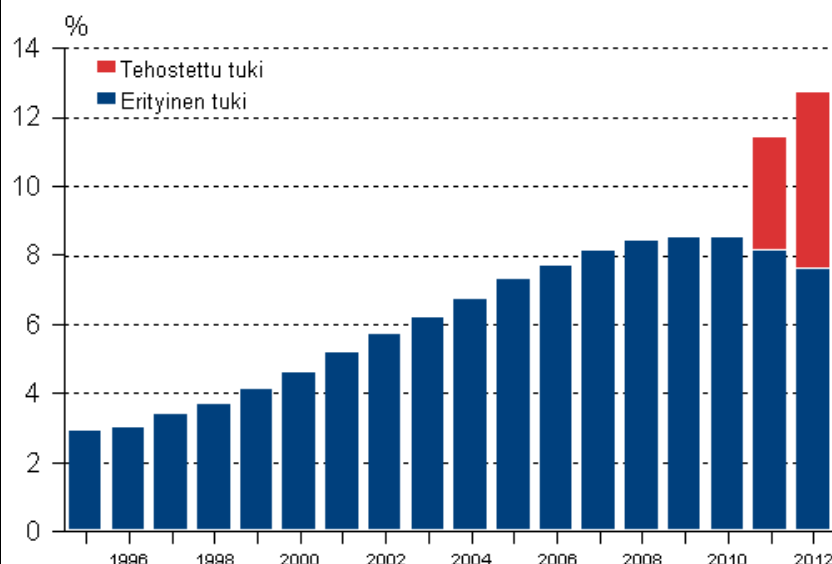

Arviointiaihe Erityisoppilaan tuen järjestäminen ja riittävyys		
Suunnitelman laatija Liisa Kähkönen, Tarja Palomäki		Pvm 25.9.2014
Päätös arvioinnista Tarkastuslautakunta 7.5.2014		
Arvioinnin ohjausryhmä 2. jaosto		
Aloittamisaika Kesäkuu 2014	Valmistumisaika Helmikuu 2015	Vastaava valmistelija, muut valmistelijat Tarja Palomäki
Arviointiaiheen tausta Perusopetuslain (POL 21.8.1998/628) erityisopetusta koskevat uudistetut pykälät tulivat voimaan 1.1.2011. Lain uudistuksen tavoitteena oli vahvistaa oppilaan varhaista ja ennalta ehkäisevää oppimisen ja koulunkäynnin tukea. Tavoitteena oli myös lisätä annettavan tuen suunnitelmallisuutta sekä tehostaa moniammatillista yhteistyötä. Myös yhteistyötä kodin kanssa sekä huoltajan informointia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa korostetaan. Lain mukaan erityinen tuki muodostuu erityisopetuksesta ja oppilaan tarvitsemasta muusta tuesta. Erityisopetus on ensisijaisesti pedagogista, oppimisen tukea, muu tuki taas koulunkäynnin tukea. Oppisen ja koulunkäynnin tuki on kolmiportainen ja se on joko yleistä, tehostettua tai erityistä riippuen oppilaan tuen tarpeesta. Erityisen tuen saamiseksi opetuksen järjestäjän tulee tehdä oppilaalle kirjallinen päätös. Helsingin opetusvirastossa lukuvuonna 2013 - 2014 tehtiin noin 2200 erityisen tuen päätöstä. Erityisopettajia (tai erityisluokan opettajia) opetusvirastossa on noin 500 ja erityisoppilaita noin 4000. Opetushallitus on v. 2010 uudistanut opetussuunnitelman perusteet nykyisen lain (642/2010) mukaiseksi. Opetusvirasto on 12.5.2011 uudistanut suomenkielisten peruskoulujen opetussuunnitelman lain mukaiseksi sekä antanut ohjeen koulukohtaisten opetussuunnitelmien laatimiseksi. Helsingissä oli Tilaskokeskuksen mukaan vuonna 2013 yhteensä 104 peruskoulua ja peruskouluasteen erityiskoulua (joissa opetuskieli oli suomi). Erityisopetuksen lainsäädäntö Perusopetuslain 30 §:n mukaan opetukseen osallistuvalla oppilaalla on oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta ja opetusryhmät tulee muodostaa siten, että opetussuunnitelman tavoitteet voidaan saavuttaa. Suomessa lainsäädäntö korostaa integraation ensisijaisuutta. Perusopetuslaki lähtee siitä, että opetus järjestetään ensisijaisesti muun opetuksen yhteydessä myös silloin, kun oppilas on otettu tai siirretty erityisopetukseen. Oppilas otetaan tai siirretään perusopetuslain 17 §:n (628/98) mukaan erityisopetukseen, jos hänelle ei vammaisuuden, sairauden, kehityksen viivästymisen tai tunne-elämän häiriön taikka muun niihin verrattavan syyn vuoksi ei voida antaa opetusta muuten. Oppilaille, joilla on lieviä oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia, voidaan antaa erityisopetusta muun opetuksen ohessa. Vammaisella ja muuta erityistä tukea tarvitsevilla oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetus- ja oppilashuoltopalvelut, erityiset apuvälineet sekä perusopetuslain 39 §:n nojalla järjestettävät palvelut. Valtakunnallisesti peruskoulun oppilaista 12,7 prosenttia sai tehostettua tai erityistä tu-		

kea syksyllä 2012 (Kuvio: Tilastokeskus 12.6.2013,
http://www.oph.fi/tietopalvelut/tilastotiedot/muita_koulutustilastoja)

Tehostettua ja erityistä tukea saaneiden peruskoululaisten osuus kaikista peruskoululaisista 1995–2012, % 1)

1) Vuosien 1995–2010 erityisopetukseen otetut ja siirretyt oppilaat on rinnastettu erityistä tukea saaneisiin oppilaisiin.

VTV:n vuonna 2013 erityisopetuksesta tekemän arvioinnin mukaan kuntatyypeittäin erityisoppilaiden osuus on ollut koko tarkastelujakson ajan korkein kaupunkimaisissa kunnissa. Erot erityisopetukseen otton ja siirron perusteissa olivat suhteellisen suuria. Tulokset osoittavat sen, että erityisopetukseen otton tai siirron ensisijainen peruste näyttäisi olevan jossain määrin satunnainen. Erot heijastelevat todennäköisimmin kuntien vaihtelevia käytäntöjä erityisopetuksen järjestämisessä. Vastaavasti tulosten mukaan erityisopetusta ei ole annettu tasapuolisesti eri ikäryhmissä (VTV 2013).

Helsingin strategiaohjelman 2013-2016 perusteluosassa mainitaan, että ”Lapsia ja nuoria tuetaan oppimisessa ja osallisuuden kokemisessa, ja erityistä tukea annetaan sitä tarvitseville” ja ”Maahanmuuttajanuorten ja – lasten koulupolkua tuetaan sen kaikissa vaiheissa.” Kaupungin talousarviossa 2014 opetusviraston tavoitteena on erilaisten oppimisien tarpeiden ottamista huomioon opetusjärjestelyissä ja maahanmuuttajalasten koulutuksellisen tasa-arvon edistäminen vahvistamalla oppilaiden luku- ja kirjoitustaitoja ja valmistavan opetuksen jälkeistä suomen kielen opetusta. Opetusvirasto pitää riskinä sitä, että kelpoisia erityisopettajia ei ole tarpeeksi saatavilla.

Taloudellinen näkökulma

Valtakunnallisesti erityisopetuksen kustannuksia on vaikea arvioida, sillä niitä ei tilastoida erikseen muutoin kuin vaikeasti vammaisten osalta. Erityisopetuksen ja erityisopettajien osuus opettajista on kuitenkin kasvanut, mikä tarkoittaa kasvaneita kustannuksia (VTV 2013).

Aiheeseen liittyvien suositusten jälkiseuranta
ei aiempia suosituksia

Arvioinnin tavoitteet

Tavoitteena on arvioida, miten perusopetuslain (642/2010) uudistus on muuttanut oppilaan saamaa oppimisen ja kasvun tukea. Tavoitteena on arvioida oppilaan saamaa yleis-
tä, tehostettua ja erityistä tukea.

Arvioinnin pääkysymys on:

1. Miten oppilaan saama tuki on muuttunut ja onko se parantunut perusopetuslain uudistuksen myötä?

Arvioinnin tarkentavia kysymyksiä ovat:

2. Ovatko erityistä tukea hakeneet saaneet myönteisen erityisen tuen päätöksen?
3. Onko opettajaresursseja eli kelpoisia erityisopettajia riittävästi saatavilla?

Arviointimenetelminä käytetään haastattelua tai kyselyä sekä tilastoanalyysiä. Kysely osoitetaan koulujen rehtoreille ja/tai erityisopettajille (otos).

Arviointikriteerinä käytetään ensimmäisessä kysymyksessä uudistunutta perusopetuslakia ja rehtoreiden/erityisopettajien tulkintaa siitä, miten uudistus on muuttanut oppilaan saamaa tukea (onko menty parempaan suuntaan). Toista kysymystä arvioidaan selvittämällä myönteisten ja kielteisten erityisen tuen päätösten määrä. (Tarkastellaan myös aikaisempien vuosien päätöksiä ja arvioidaan onko tilanne parantunut). Kolmatta kysymystä arvioidaan tilastojen avulla. (Selvitetään miten tilanne on mahdollisesti muuttunut ja onko tilanne parantunut).

Rajaukset

Arviointi rajataan koskemaan perusopetuksen erityisopetusta (lukiot ja ammatilliset oppilaitokset ei mukana).